

Терентьєва Наталія Олександрівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології
та методики фізичного виховання;
професор кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

ФОРМУВАННЯ НОВОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ГОТОВНОСТІ ДО ЗМІНИ СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА

XXI століття називають епохою глобалізації, «Відродження лідерства» (О. Нестуля, 2016), акмеології, інформальної освіти, університетів третього віку та ін. Та як би не називали цей період, варто відзначити, що подібне є можливим завдяки змінам мислення, зокрема масовому поширенню й сприйняттю молоддю так званого планетарного мислення.

Глобалізаційні процеси спричинили переоцінку системи цінностей і формування нової моделі відносин, орієнтованої на усвідомлення самоцінності людини як рівнозначного суб'єкту навколишнього середовища і цивілізаційних відносин.

Зазначаємо, що соціально-економічні і технологічні трансформації, швидке накопичення знаннєвого продукту, інноваційних технологій та їх продуцентів спричиняють перебудову промисловості, господарства, управління тощо, що змушує систему вищої освіти, незважаючи на її сталість і збереження традиційних цінностей, переорієнтовуватись на виклики суспільства.

Університети мають поступово перетворитися на акме-центри: 1) університет як центр громадського і наукового життя (наука сконцентрована навколо викладання набуває характеру всезагальної вченості); 2) університет як продуцент бізнес-ідей (наукові розробки зосереджуються навколо конкретних прикладних проблем, які розв'язуються тимчасовими групами вчених); 3) університет як центр викладання (наукові розробки здійснюються спеціальними відокремленими від університетів установами) (Н. Терентьєва, 2016) [4, с. 30].

Для цього необхідно переформувати мислення, навіть не окремих людей, а цілої генерації. На жаль, на перший план вийшли воєнно-політичні та силові фактори, які переформатовують мислення

в бік самозбереження, недовіри до країни-агресора, відхід від позиції відстороненого спостереження до учасника забезпечення стабільності на рівні регіону та системи регіональної безпеки, необхідності прийняти конкретну позицію у глобальному та регіональному протистоянні, усвідомлення обсягів державних / регіональних прибутків та витрат і вплив на забезпечення якості та стабільності життя населення тощо. Ми абсолютно дотримуємося думки, що «в Україні не може бути інших інтересів, крім українських. В українських інтересах ... серед державних пріоритетів першистими мають бути незалежність, суверенність Української держави; досягнення високого рівня економічного розвитку, посідання відповідного високого місця в міжнародному поділі праці; гармонійний розвиток відносин з державами ...; захист інтересів України, українських громадян і співвітчизників за кордоном» (Л. Чекаленко, 2004) [5, с. 335].

Яким чином університети можуть переформувати мислення молоді з метою залучення її до процесів державотворення, дотримання положень стратегії сталого розвитку, збереження довкілля для прийдешніх поколінь, відповідності трансформаційним явищам у суспільстві?

По-перше, необхідно формувати відчуття, сприймання й усвідомлення себе, країни, освітнього середовища як органічної складової єдиного світового простору. Ця необхідність обумовлена прискоренням темпів розвитку суспільства, розширенням масштабів міжкультурної взаємодії, ростом глобальних проблем, необхідністю готовності до політичного та соціального вибору, скороченням сфери некваліфікованої та малокваліфікованої праці, структурними змінами у сфері зайнятості, професійною мобільністю [1, с. 5], зростанням значущості людського капіталу, конкуренції, готовністю адаптуватися відповідно до вимог роботодавців тощо.

Сучасний роботодавець мало зацікавлений у фахівцях з відсутністю гнучкого мислення та адаптивних можливостей, перспективи працевлаштування мають ті, хто вільно орієнтується в предметній сфері та здатен швидко адаптувати наявні знання та уміння до вимог швидкозмінного виробничого (соціокультурного, інформаційного, інтегративного, поліетнічного тощо) середовища, самонавчатися та самовдосконалюватися, застосовувати нові, новітні та інноваційні технології, оптимальні та максимально ефективні для конкретної ситуації, відслідковувати зміни та регулювати власну діяльність з їх урахуванням. А такого рівня підготовки випускників

можна досягнути або дуальною освітою, або перетворення університетів на акме-центри за другим типом.

Зауважимо, що результат освіти є багатоцільовим та багатокомпонентним, до якого входять, зокрема, грамотність, освіченість, компетентність, менталітет. І хоча ці компоненти не є принципово новими, зміст їх, розуміння й тлумачення змінюється відповідно до епохи, викликів суспільства та потреб ринку праці. І на часі оновлення не лише парадигми навчальної (перехід від процесної до результатної), а й парадигми управлінської, яка покликана не стільки забезпечувати якість освітнього процесу як процесу, скільки як результату, що має відповідати і замовленню роботодавців, зокрема. Цьому сприятиме і дуальна система освіти, і результатна парадигма, і гнучкість та варіативність освітнього процесу, і створення комплексів на кшталт підприємницького університету (інтегрована науково-дослідницька та інноваційно-підприємницька діяльність = наука + освіта + інновації + промисловість + уряд), і врахування глобальних та регіональних тенденцій розвитку освіти тощо [3]. Не варто відзначити пріоритетність ментальності та нового / планетарного / ноосферного мислення.

Щодо значущості саме мислення доречно згадати Дж. Стретча [<http://www.tisbi.ru>; 1, с. 320-322], який визначив 9 груп умінь як один із складників компетентності: – уміння мислити критично; – кооперативні уміння (уміння бути членом колективу та працювати в команді); – уміння робити усвідомлений та правильний вибір; – уміння цінувати різноманіття, допускаючи існування іншого; – уміння розкрити потенціал іншого, стимулювати членів команди до максимального внеску в колективну / колегіальну справу; – уміння мислити системно; – уміння працювати творчо, бачити нове, трансформувати звичне у нову площину; – фасилітаторські уміння; – лідерські уміння. Усі ці уміння безпосередньо пов'язані з формування нового мислення сучасної людини.

По-друге, формувати нове мислення в контексті зміни парадигми розвитку освіти в бік її ноосферизації, що є проявом тенденції ноосферизації освіти та зростання соціальної відповідальності. Саме на формування нового мислення має бути спрямована діяльність закладів вищої освіти, а особливо університетів як флагманів науки і освіти, носіїв критично-інноваційного потенціалу, що передбачає реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем; розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість,

відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії відповідно до усвідомлення нової альтернативної парадигми коеволюції (постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін).

В Україні нагальним питанням є необхідність сформувати нові стандарти життя, таку модель поведінки і добробуту, яка б давала можливості користуватися всіма благами цивілізації, бережливо ставитися до природи та її ресурсів, виховувати здорову, освічену і духовно багату людину. На формування в сім'ї, школі, трудових колективах, громадських організаціях, інших спільнотах здорових потреб та інтересів людини, спрямованих на виявлення її творчих здібностей та їх всебічну реалізацію, базується поширення стандартів здорового способу життя, раціональної економічної поведінки і матеріального добробуту. Одним з аспектів ідеології трансформації суспільного розвитку відзначають творення матеріальних та інституційних умов для вільного розвитку особистості, свободи підприємництва і приватного життя, яке має органічно поєднуватися з вихованням суспільної відповідальності людей за своє майбутнє, свою діяльність та її результати. Порядність, професіоналізм, культура і відповідальність особистості мають культивуватися суспільством та укорінюватися в масовій свідомості та поведінці [2, с. 9-10].

Освітні послуги, що пропонуються закладами вищої освіти, мають не лише відповідати сьогоденним потребам суспільства, а й випереджати їх. Системна реалізація соціальних функцій держави неможлива без широкомасштабних інвестицій в освітню сферу. Інноваційний розвиток суспільства та економіки передбачає зростання та самореалізацію інтелектуального потенціалу нації, формування якісно нової робочої сили, яка має високу фахову підготовку та стійкі мотиваційні установки до постійного підвищення свого професійного рівня.

Збільшення капіталовкладень в освіту та професійну підготовку забезпечить не тільки конкурентоспроможність країни у сфері економіки, а й підготовку молоді до життя у світі сучасної зайнятості. Інвестиції в освіту мають надати можливість покращити якість освітніх послуг, забезпечити фундаментальність і практичну спрямованість освітніх програм, створити умови для зростання соціальної мобільності та активності молоді, становлення безперервної освіти впродовж трудового життя людини [2, с. 185].

В освітній сфері сформувалися відчутні перекося, що вимагають коригування державної освітньої політики. Необхідною є

модернізація змісту освіти, яка має бути не одноразовою акцією, а постійною багатоплановою системною роботою, що передбачає розв'язання комплексу теоретичних і практичних проблем; вимагає належної структурної організації та може бути здійснена у рамках відповідної державної програми.

Для вітчизняної вищої школи пріоритетним стало завдання забезпечення належної якості освіти з урахуванням потреб економіки, роботодавців, суспільства в цілому і безпосередньо споживачів освітніх послуг. Значущим є з'ясування та розв'язання питання зменшення групи населення, яке є соціально відторгнутим від участі в економічному, соціальному, культурному житті, оскільки без соціального залучення як засобу забезпечення людського розвитку неможлива побудова інклюзивного суспільства. Університетська освіта як інструмент цивілізаційного розвитку, оскільки університет являє собою когнітивну модель всесвіту, де поєднані знання про цілісність буття, про природні процеси та закономірності, про теологічні, соціально-економічні, юридичні, історико-культурні, лінгвістичні, психологічні та інші феномени, серед яких живе людина, продукує знання, яке охоплює всесвіт у всіх його вимірах – від космічних систем до мікропроцесів, від глибокого минулого до перспектив і сценаріїв майбутнього розвитку, має відповідати сучасним суспільним змінам, сприяти трансформаційним перетворенням тощо. Тому завданням освітнього характеру є сприяння подоланню соціального відторгнення населення – його соціальне залучення. З цією метою впроваджується практика освітніх соціальних проектів.

Зауважимо наразі, що рівні стартові можливості не спричиняють рівність результатів, але можуть стати передумовою різного роду соціальних відторгнень. Відторгнення в сфері вищої освіти проявляються, на нашу думку, через брак висококваліфікованих наукових та науково-педагогічних працівників у різних типах ЗВО, недостатнє фінансування освітніх проектів і наукових розробок, неможливість створення умов для навчання осіб з обмеженими можливостями в усіх ЗВО країни, неузгоджена цінова (вартісна) політика закладів освіти за критеріями ціна – якість освітніх послуг, неузгодженість між набутими ЗУН і компетентностями випускників та потребами роботодавців відповідно до змінних умов ринку праці тощо. Інституційно в Україні немає перешкод щодо отримання вищої освіти. Проте різний рівень підготовки абітурієнтів з різних регіонів і місцин позначається на можливостях доступу до одержання якісних освітніх послуг.

Рисами суспільного життя мають стати взаємоузгодження соціальних інтересів, функціональне взаємодоповнення та неупередженість у діалозі між соціальними верствами, соціальна довіра й спільні цінності як підвалини суспільної стабільності. Досягнення цієї мети залежить від оптимальності співвідношення підтримання соціального порядку за умови одночасного збереження свободи. На жаль, політика України в цій царині не будувалася на науковому аналізі й обґрунтованих висновках, а виходила із суто політичних побажань і суб'єктивних бачень.

Наголосимо на значущості закладів освіти у здійсненні просвітницької функції та реалізації комплексу заходів соціального залучення населення. Університети як центри освітянської та громадської ініціативи різних міст та регіонів, реалізуючи традиційні функції, мають взяти на себе відповідальність за нові трансформаційні зрушення, зокрема ті, що стосуються виховання молодого покоління, спроможного до євро– та світової інтеграції не на рівні одноосібної імміграції, а на рівні включення до державотворення.

Література:

1. Глобализация образования: компетенции и системы кредитов [ред. проф. Ю.Б. Рубин]. Москва, 2005. 490 с.
2. Новий курс: Реформи в Україні 2010–2015. Національна доповідь [заг. ред. В. М. Гейця та ін.]. Київ, 2010. 232 с.
3. Терентьева Н. О. Развитие университетской освіти Украины: тенденции Второй академической революции: монография. Черкаси: ФОП Чабаненко, 2017. 408 с.
4. Терентьева Н. О. Тенденции развития университетской освіти в Украине (друга половина XX – початок XXI століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2016. 40 с.
5. Чекаленко Л. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури. Київ, 2004. 352 с.